

ΜΑΘΗΜΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ
ΕΝΟΤΗΤΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΦΟΥΚΑΣ

ΘΕΜΑ: ΠΕΝΤΕ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ

Πέντε στρατηγικές για να μην υποκλιθείτε
του φιλοσόφου Alexandre Lacroix

Οι φιλόσοφοι μπόρεσαν να φανταστούν τρόπους να αντιταχθούν στην εξουσία με επιδέξιο τρόπο, δηλαδή χωρίς να συγκρουστούν μετωπικά μαζί της, αλλά ξεφεύγοντας από αυτήν, ή ακόμη και τοποθετώντας τον εαυτό τους πάνω από αυτήν.

Στρατηγική 1 / Ειρωνεία

Πρόκειται για ένα κύριο όπλο του φιλοσοφικού λόγου, η αποτελεσματικότητα του οποίου έγκειται σε ένα τέχνασμα: η ειρωνεία συνίσταται στο να υπερασπίζεσαι τη θέση του αντιπάλου σου, αλλά με τέτοιο καρικατουρίστικο τρόπο ώστε να φαίνεται σε όλους ηλίθια και αδικαιολόγητη. Από εκεί και πέρα, τραβάτε το χαλί κάτω από τα πόδια του αντιπάλου σας: από τη μία πλευρά, δεν μπορεί να σας αντικρούσει χωρίς να επιτεθεί στον εαυτό του- από την άλλη, δεν μπορεί να σας αποδείξει ότι έχετε δίκιο χωρίς να φανεί ανόητος. Κολλημένος από όλες τις πλευρές, δεν έχει άλλη επιλογή από το να το βουλώσει - ή να θυμώσει!

Ας δούμε πώς το κάνει ο Μοντεσκιέ, σε ένα βίαια αντιδουλικό απόσπασμα στο Πνεύμα των Νόμων (1748): "Αν έπρεπε να υποστηρίξω το δικαίωμα που είχαμε να κάνουμε τους νέγρους σκλάβους, αυτό θα έλεγα [...]. Η ζάχαρη θα ήταν πολύ ακριβή αν το εργοστάσιο που την παράγει δεν δούλευε με σκλάβους. Οι εν λόγω σκλάβοι είναι μαύροι από την κορυφή ως τα νύχια και οι μύτες τους είναι τόσο συνθλιμμένες που είναι σχεδόν αδύνατο να τους λυπηθεί κανείς. [...] Μας είναι αδύνατον να υποθέσουμε ότι αυτοί οι άνθρωποι είναι άνθρωποι- διότι, αν υποθέσουμε ότι είναι άνθρωποι, θα αρχίσουμε να πιστεύουμε ότι εμείς οι ίδιοι δεν είμαστε χριστιανοί.

Μια παραλλαγή της κλασικής ειρωνείας είναι να επαινείς τόσο emphaticά ώστε να πρόκειται για υποτίμηση, εφ' όσον οι υπερβολικές φιλοφρονήσεις αποκαλύπτουν τη μικρότητα του αντικειμένου τους. Έτσι, στο *Le Sourire à visage humain* (2004), ο συγγραφέας Philippe Muray απαθανάτισε το "χαμόγελο" της Σεγκολέν Ρουαγιάλ: "Η εποχή μας δεν παράγει μόνο ανείπωτους τρόμους, μια αλυσίδα ομηριών, την υπερθέρμανση του πλανήτη [...]. Έχει επίσης εφεύρει το χαμόγελο της Σεγκολέν Ρουαγιάλ. Είναι θέαμα επιστημονικής φαντασίας να την βλέπεις να επιπλέει

θριαμβευτικά τις νύχτες των εκλογών, κάθε φορά που η Αριστερά, με τη χάρη των ψηφοφόρων, αποκαθίσταται στην υπερβατική της νομιμότητα. [...] Υπάρχει μόνο αυτό το χαμόγελο που πίνει τυρόγαλα, μακριά από τις υποθέσεις του χρόνου, αδιαίρετο στον εαυτό του, αυτάρκες, αυτάρεσκο, ανικανοποίητο, ανείπωτο ως Θεός.

Στρατηγική 2 / Υπακοή μέχρι τέλους

Είναι παράδοξο, αλλά υπάρχει ένας πολύ απλός τρόπος για να αφοπλίσετε την καταχρηστική εξουσία: υπακούστε την. Αν σας εκφοβίζει ή σας ταπεινώνει ένα μικρό αφεντικό και εσείς είστε ευγενικός και πρόθυμος, είναι η αγένεια και η ταπεινότητά του που υπογραμμίζετε. Αυτό είναι το μάθημα της δίκης του Σωκράτη. Στον Φαίδωνα, βλέπουμε ότι οι φίλοι του Σωκράτη τον επισκέφθηκαν στη φυλακή, αφού καταδικάστηκε να πει το κώνειο. Οργάνωσαν απόδραση με πλοίο. Αλλά ο Σωκράτης αρνείται: "Αφού οι Αθηναίοι έκριναν ότι είναι καλύτερο να με καταδικάσουν, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, εγώ με τη σειρά μου έκρινα ότι είναι καλύτερο να καθίσω σ' αυτό το μέρος, και μου φάνηκε πιο δίκαιο να μείνω και να υποστώ την τιμωρία, όποια κι αν είναι αυτή". Οι δικαστές έχουν λάβει μια άδικη απόφαση, αλλά ο Σωκράτης θα τους αποδείξει ότι έχουν δίκιο, αν το σκάσει, αφού θα συμπεριφερθεί ως ένοχος.

Σε λιγότερο τραγικές περιστάσεις, η λεγόμενη "εργασία σε κανόνες" βασίζεται σε μια παρόμοια λογική. Συχνά ενορχηστρωμένη από τα συνδικάτα, είναι μια στρατηγική που συνίσταται στην κατά γράμμα εφαρμογή όλων των οδηγιών του εργοδότη, καθώς και των ρητρών της συλλογικής σύμβασης εργασίας και των διαδικασιών που προβλέπονται για κάθε εργασία, η οποία οδηγεί σε δραστική επιβράδυνση της εργασίας σε μια επιχείρηση ή μια διοίκηση. Η περίπτωση του σκληρά εργαζόμενου επιθετικού είναι ντροπιαστική: μπορεί πραγματικά να κατηγορηθεί ότι κάνει όλα όσα πρέπει να κάνει λεπτομερώς;

Στρατηγική 3 / Πολιτική ανυπακοή

Αν, κατά τη διάρκεια της μεγάλης στρατιωτικής κινητοποίησης του Αυγούστου 1914, οι Γάλλοι και οι Γερμανοί είχαν μείνει στα σπίτια τους, ο πόλεμος δεν θα μπορούσε να γίνει. Αν ο κόσμος απέσυρε μαζικά τα χρήματά του από τις τράπεζες, όπως πρότεινε ο Eric Cantona το 2010, το τραπεζικό σύστημα θα κατέρρεε. Αυτό δεν αφορά τη βία ή ακόμη και την αντίσταση, αλλά την μετατροπή της αποχής σε πολιτική πράξη.

Η στρατηγική αυτή επινοήθηκε από τον Αμερικανό φιλόσοφο Χένρι Ντέιβιντ Θωρό σε ένα σύντομο κείμενο με τίτλο "Περί πολιτικής ανυπακοής" (1849). Σε αυτό, αφηγείται πώς σταμάτησε να πληρώνει φόρους επειδή το ομοσπονδιακό κράτος υποστήριζε τη δουλεία και τον πόλεμο. Φυλακίστηκε για λίγο και κατέληξε στο εξής συμπέρασμα μέσα από τα βάθη του κελιού του: "Είδα ότι το κράτος ήταν ηλίθιο [...], ότι δεν ξεχώριζε τους φίλους από τους εχθρούς του, και χάνοντας όλο τον σεβασμό που εξακολουθούσε να έχει, το λυπήθηκα.

Αυτές οι γραμμές ενέπνευσαν τον Γκάντι, ο οποίος συνέδεσε την πολιτική ανυπακοή με την *ahimsā*, τη μη βία. Αυτή η έννοια συναντάται στην Μπαγκαβάντ-Γκίτα, όπου ο Κρίσνα συμβουλεύει τον Αρτζούνα να ενεργεί με το πνεύμα της αποχής, της μη δράσης. Κατά τη διάρκεια της Πορείας του Αλατιού στις 12 Μαρτίου 1930, οι διαδηλωτές με επικεφαλής τον Γκάντι υπέμειναν τη βία της αστυνομίας χωρίς διαμαρτυρία και συνέχισαν να προχωρούν παρά τα σπασμένα άκρα και τους τραυματισμούς. Ως αποτέλεσμα, το αποικιακό καθεστώς έχασε κάθε κύρος.

Στρατηγική 4 / Το θάρρος της αλήθειας

Στη διάλεξή του στο Collège de France το 1982-1983, ο Michel Foucault ανέσυρε μια ελάχιστη γνωστή αρχαία έννοια: την παρρησία ή το να λες την αλήθεια. Συνίσταται στο να έχεις το θάρρος να πεις την αλήθεια, όποιες κι αν είναι οι συνέπειες. "Όσοι μιλούν με παρρησία", γράφει ο Φουκώ, "είναι εκείνοι που αναλαμβάνουν να πουν την αλήθεια με ένα απροσδιόριστο τίμημα, το οποίο μπορεί να φτάσει μέχρι τον ίδιο τους τον θάνατο. Αυτό κάνει ο Πλάτωνας όταν, στην πρώτη του συνάντηση με τον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιο Α', εξηγεί ότι δεν υπάρχει άνθρωπος λιγότερο θαρραλέος από έναν τύραννο και ότι κανείς δεν είναι πιο δυστυχισμένος από αυτόν που είναι ένοχος αδικίας. Για αυτόν τον λόγο της αλήθειας, ο Πλάτων πωλείται στη σκλαβιά. Στο δημοκρατικό πλαίσιο, οι καταγγέλλοντες, οι οποίοι κινδυνεύουν να χάσουν τη δουλειά τους, να μηνυθούν, να καταστραφεί η ζωή τους και η υγεία τους, μπορούν να θεωρηθούν ως σύγχρονοι άνθρωποι, οι οποίοι μιλούν με παρρησία.

Στρατηγική 5 / Η επιλογή της απόσυρσης

"Ο σοφός άνθρωπος δεν μπορεί ποτέ να έχει κάτι περισσότερο από μια πολύ μέτρια περιουσία", διδάσκει ο Έλληνας φιλόσοφος Επίκουρος. Το να ζει κανείς ως Επικούρειος σημαίνει να αποσύρεται από τη φασαρία της πόλης, από τις επαγγελματικές φιλοδοξίες, αλλά και από την

πολιτική, προτιμώντας να βρίσκεται σε έναν "κήπο", μέσα σε μια αντι-κοινωνία επιλεγμένων φίλων.

Μια σύγχρονη παραλλαγή αυτής της επιλογής απόσυρσης προτείνεται από τον Ernst Jünger στο *Traité du rebelle* (1951). Ο Γερμανός συγγραφέας είναι ένας διφορούμενος χαρακτήρας. Συντηρητικός, δεξιός άνθρωπος, ήταν περισσότερο από επιφυλακτικός απέναντι στις δημοκρατικές εκλογές. Συμβουλεύει τον "Επαναστάτη", αυτόν που δεν εμπνέεται ούτε από τους υποψηφίους ούτε από το είδος της κυβέρνησης που θα προκύψει από την κάλπη, να ασκήσει "προσφυγή στα δάση". "Η μεγάλη έκπληξη των δασών είναι η συνάντηση με τον εαυτό μας, τον αναφαίρετο πυρήνα του εαυτού, την ουσία από την οποία τρέφεται το διαχρονικό και ατομικό φαινόμενο...

Εδώ συναντάμε τη φιλία που είναι τόσο αγαπητή στον Επίκουρο: δεν είναι στην πόλη αλλά στην καρδιά του δάσους που ανακαλύπτεται η "ηθική δομή του κόσμου", σύμφωνα με τον Jünger.

Ποιά ή άποψή σας για τις ώς άνω θέσεις; Ποιά ή χριστιανική όπτική;